

Ocene in poročila

Karin Almasy, *Wie aus Marburgern »Slowenen« und »Deutsche« wurden. Ein Beispiel zur beginnenden nationalen Differenzierung in Zentraleuropa zwischen 1848 und 1861.* Bad Radkersburg – Graz: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark, Pavelhaus, 2014, 234 str.

Graška zgodovinarica Karin Almasy se je v svojem knjižnem prvencu lotila obravnave izredno zanimivega, a hkrati precej kompleksnega zgodovinskega problema. Prikazuje nekatere preobrazbe in razvojne tendence, ki so se pojavljale v kontekstu lokalne zgodovine spodnještajerskega mesteca na obeh bregovih Drave, je avtorica opisala in analizirala, kako so, kot govori že sam naslov, iz Mariborčanov med letoma 1848 in 1861 nastajali »Slovenci« in »Nemci«. Namen njene raziskave je bil torej v tem, da na majhnem lokalnem primeru prikaže proces nastajanja in uveljavljanja modernih nacionalnih identitetnih kategorij in posledične nacionalne diferenciacije mariborskega prebivalstva.

Pristop Karin Almasy k obravnavani problematiki v metodološkem oziru ni nov. V zadnjih treh desetletjih je bila publicirana vrsta podobnih lokalnih študij. Te študije so pokazale, da so se v dolgem 19. stoletju procesi nacionalne diferenciacije odvijali v številnih urbanih naselbinah na ozemlju Avstrijskega cesarstva oziroma Avstro-Ogrske. Stanje raziskav tako izpričuje, da so avstrijski državljani z vseh koncev in krajev te obsežne politične tvorbe – še zlasti v zadnjih desetletjih 19. stoletja pod vplivom različnih dejavnikov ter z večjim ali manjšim navdušenjem, na vsak način pa v vse večjem številu – sprejemali nove, nedavno artikulirane nacionalne ideje in kategorizacije. Brez dvoma drži, da so ti procesi od primera do primera potekali z zelo različnimi hitrostmi in v odvisnosti od širših družbenih pogojenosti in okoliščin. A kljub temu avtorji omenjenih raziskav delijo prepričanje, da se je prav v tem obdobju kot vodilna poteza individualne identitete postopoma uveljavljala posameznikova (ne) pripadnost specifični nacionalni skupnosti; pri čemer je ta nacionalna pripadnost posledično izpodrivala dotlej prevladujoče »prednacionalne«, tj. stanovske, verske, deželne, pokrajinske in mestne načine identificiranja.

A četudi torej pristop Karin Almasy v pričujočem delu ni nov, pa kljub temu velja, da je zelo izviren. Avtoričina študija je namreč eden prvih poskusov aplikacije novega razumevanja fenomena razširjanja modernih nacionalnih pojmovanj v kontekstu tistih mestnih skupnosti, ležečih na področju, ki ga slovenski zgodovinarji tako

radi zamejujemo z izrazoma »na Slovenskem« oziroma »slovensko etnično ozemlje«. Z izrazoma torej, s katerima impliciramo natanko tisto, kar posredno problematizira prav avtoričina knjiga: da namreč kronološko gledano moderno nacionalno dojemanje stvarnosti določenega prostora in obenem njegovo zamejevanje oziroma opredeljevanje po nacionalnih ločnicah ni relativno nedaven pojav, temveč nasledek veliko daljših etničnih identitetnih pogojenosti, ki so šele v 19. stoletju lahko prišle do pravega izraza. Študija Karin Almasy nikakor ne sledi tovrstni implikaciji. Že po nekaj straneh postane bralcu očitno, da knjiga ponuja drugačno, ja, neobremenjeno obravnavo, kakršne preteklost Maribora v tem obdobju doslej še ni bila deležna. Obravnavo torej, ki analize in interpretacije razpoložljivih virov ne konstituira opirajoč se na prikrite podmene nacionalistične retorike 19. stoletja, in ki obenem svoja interpretativna izhodišča formulira onkraj etnicističnih predpostavk o objektivno obstoječih etničnih skupnostih, ki da so v 19. stoletju zgolj ozavestile svojo nacionalno identiteto.

A ta značilnost nikakor ni edina izvirnost monografije. V zadnjih desetletjih smo se slovenski zgodovinarji, in naj s tem v zvezi tukaj pripomnim zgolj – *mea culpa*, v svojih analizah in interpretacijah oblikovanja, razširjanja in sprejemanja moderne slovenske identitetne kategorije zelo izrazito opirali na že objavljene zbirke različnih virov, na raznovrstne publikacije iz obravnavanega obdobja (v tem smislu še zlasti na časopisje) in tudi na sekundarno literaturo. V arhivske fonde pa smo se pravzaprav zakopali zgolj izjemoma. Karin Almasy je tukaj naredila pomemben korak naprej. Podobno, kot so pred njo to že počeli najpomembnejši raziskovalci tovrstnih fenomenov in najmarkantnejši poznavalci tovrstne zgodovine 19. stoletja »na Slovenskem« (naj na tem mestu omenim zgolj J. Cvirna in T. Domeja), je tudi ona v svojo raziskavo vključila številne dotlej še nepregledane vire, ki jih je našla v obeh mariborskih, v ljubljanskem državnem in še zlasti v graškem deželnem arhivu. In prav ti viri pomembno podpirajo poglobljeno sporočilo njene raziskave, ki je v tem, da so moderne nacionalne identitetne kategorije, med njimi tudi slovenska, fenomen 19. stoletja in da je torej množična nacionalizacija prebivalstva nasledek delovanja promotorjev tega novega nacionalnega pogleda oziroma nazora ter hkrati tudi institucionalnega vpeljevanja teh novih nacionalnih kategorizacij v realnost vsakdanjega življenja.

Sodeč po virih, ki jih je zbrala in analizirala Karin Almasy, je bil v Mariboru prav čas med letoma 1848 in 1861 v tem smislu zelo pomemben. Očitno so bila prav petdeseta leta 19. stoletja tudi v Mariboru obdobje kristalizacije in dokončnega definiranja modernih slovenskih nacionalnih pojmov in predstav ter obenem obdobje, ko se sočasno že prične proces nacionalne diferenciacije in vzpostavljanja dveh nacionalnih skupnosti. Bralkam in bralcem nikakor ne želim kratiti zadovoljstva ob branju, zato naj na tem mestu v potrditev zapisanega navedem zgolj zelo zgovorne podatke o dijakih, ki so v tem času obiskovali mariborsko gimnazijo (str. 160). Mariborska gimnazija je namreč že v petdesetih letih 19. stoletja razvrščala svoje dijake najprej po nacionalnem in kasneje po jezikovnem ključu. Sodeč po podatkih je bilo leta 1854 število vpisanih dijakov glede na nacionalnost (»Nach der Nationalität«) naslednje: 87 dijakov je bilo slovenske, 60 nemške in 48 slovensko-nemške nacionalnosti. V

preglednici za leto 1855 so bili dijaki razdeljeni po jeziku (»Sprache«), v gimnazijo pa je bilo vpisanih 75 »Slovenen«, 74 »Deutsche« in 34 »Utraquisten«. Leta 1861 pa je bila kot klasifikacijska kategorija vpeljan materni jezik (»Der Muttersprache nach: Deutsche (116), Slovenen (222), Utraquisten (14)«).

Že zgolj iz teh na kratko nanizanih podatkov lahko potegnemo precej zanimivih zaključkov. Na tem mestu bi omenil dva. Najprej, glede na dejstvo, da je nacionalnost kot kriterij razvrščanja tako rekoč čez poletne počitnice 1854/1855 zamenjal jezik, se zdi upravičeno zaključiti, da se je v tem času že vzpostavljala enačaja med tema dvema fenomenoma. Podobno kot drugod po srednji Evropi se je tudi v Mariboru v tem času govorjeni jezik uveljavljal kot določujoči kriterij posameznikove nacionalne pripadnosti. In tudi v mestu na obeh bregovih Drave je bilo tovrstno enačenje med govorjenim jezikom in nacionalnostjo kronološko gledano zelo nov pojav.

Kajti v letu 1848 je v javnosti zakrožilo tudi alternativno razumevanje nacionalnosti, ki napeljuje k sklepu, da so v tem prelomnem letu nekateri Mariborčani in prebivalci Štajerske nacionalnost še zmeraj razumeli zelo drugače, kot so jo razumeli nekaj let kasneje in kot jo razumemo dandanes. K. Almasy v tem smislu tako opozarja na poziv mariborskim ženam in dekletom, naj na svojih prsih ponosno nosijo kokarde v nacionalnih barvah, pri čemer je avtor tega spisa (*Die nationale Kokarde. An Marburgs Frauen und Mädchen.*) s tem meril na kokardo v beli in zeleni barvi – torej na znamenje v dveh tradicionalnih barvah štajerskega deželnega grba (str. 111)! Iz tega sledi, da se je v obdobju le nekaj let od 1848 naprej pojmovanje nacionalnosti korenito spremenilo. Obenem, in to je naslednja ugotovitev, ki bi jo želel poudariti na tem mestu, lahko iz podatkov o vpisanih dijakih razberemo tudi, da se je delež tistih, ki se niso eksplicitno opredeljevali niti za nemško niti za slovensko jezikovno oziroma nacionalno kategorijo, vztrajno manjšal in bil leta 1861 že zelo majhen. Nacionalne kategorizacije so se potemtakem v tem času v mariborski gimnaziji že uveljavile kot merilo posameznikove pripadnosti. Seveda je treba k temu takoj pripomniti, da nam tako zbrani podatki ne povedo prav veliko oziroma vsaj ne vsega o dejanskih nacionalnih samoopredelitvah tistih, ki so se umeščali oziroma bili umeščeni v eno od kategorij. A kljub temu že dejstvo manjšanja števila dijakov v tretji, »niti – niti« kategoriji, sugerira, da se je vmesni prostor med obema izključujočima se izbirama, nemško in slovensko, vsaj na nekaterih področjih vsakdanjega življenja do začetka šestdesetih let že kar precej skrčil.

Naj pred zaključkom še na kratko orišem, na kakšen način je Karin Almasy svoj knjižni prvenec razčlenila na posamezna poglavja. V prvem je najprej orisala predmet svoje raziskave in formulirala vprašanja, na katera se je namenila odgovoriti v nadaljevanju. Ta uvod dopolnjuje naslednje, teoretsko-metodološko poglavje, kjer je avtorica razjasnila lastna konceptualna izhodišča in predstavila relevantno literaturo. V nadaljevanju je nato problematika razdeljena na poglavja po kronološkem načelu. V tretjem poglavju je fokus že zelo izostren, saj je avtorica tukaj namenila pozornost dogajanju v Mariboru med in neposredno po marčni revoluciji. V četrtem poglavju se je nato posvetila nacionalnemu vprašanju v času »neoabsolutizma«, konkretneje vlogi, ki sta jo pri tem odigrali šola in cerkev. Sledi poglavje o preobratu iz leta 1861,

ki zaznamuje začetek postopnega vzpostavljanja pogojev za javno nacionalno agitacijo. Celoto zaokrožuje sklepno poglavje, ki ga je Almasy naslovila z retoričnim vprašanjem: »Gab es 1848–1861 in Marburg bereits ‘Deutsche’ und ‘Slowenen’?« Njen (začasni in pogojni) odgovor na to vprašanje, odgovor, ki ga je oprla na obširen in vsega spoštovanja vreden korpus pregledanih arhivskih virov, spominskih pričevanj in sekundarne literature, je v tem smislu nedvoumen (str. 200): »An dieser Stelle möchte ich nicht grundsätzlich ausschließen, dass es diese kollektiven Identitäten bereits im kleinen Maß gegeben hat; die ausgewerteten Quellen aber geben wenig bis keine Hinweise darauf, dass die Kategorien ‘slowenisch’ und ‘deutsch’ schon entscheidend die Eigen- und Fremdwahrnehmung und das Handeln und Denken breiter Kreise in Marburg zwischen 1848 und 1861 beeinflusst hätten.«

Na podlagi prebranega je mogoče zaključiti, da knjižni prvenec K. Almasy na zelo izviren način interpretira lokalno mariborsko zgodovino v širšem kontekstu habsburške oziroma avstrijske politične in socialne stvarnosti obravnavanega obdobja. Iz tega razloga lahko avtorici dopustimo tudi kakšen lapsus oziroma napako, kot je denimo tista iz pasusa, kjer najdemo trditev, da je bil Kozlerjev *Zemljovid slovenske dežele*, ki da je izšel leta 1871, različica Czoeringove *Etnographische Landkarte* (str. 66). To ne drži, saj je bil Kozlerjev zemljevid, ki je sicer prvič prišel v javnost leta 1861, dokončan in pripravljen za natis že najkasneje leta 1852, pri čemer se je avtor pri njegovi pripravi ob Czoeringu opiral na nekatere predmarčne narodopisne prikaze in zemljevide, ogromno podatkov pa je pridobil povsem na novo bodisi sam bodisi s pomočjo prijateljev in znancev.

A kljub temu je *Wie aus Marburgern »Slowenen« und »Deutsche« wurden* monografija, ki izhaja iz zgodovinsko relevantnih konceptualnih izhodišč in ki obenem v slovenskem kontekstu pomembno dopolnjuje praznino na področju raziskovanja procesov nacionalne diferenciacije v drugi polovici 19. stoletja. Iz različnih razlogov je ta praznina v zadnjih nekaj letih postala precej očitna. Na enega od njih je posredno opozorila tudi avtorica – s tem, ko je svoj knjižni prvenec posvetila spominu na Janeza Cvirna.

Jernej Kosi

Branko Marušič, Doktor Karel Lavrič (1818–1876) in njegova doba. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, 186 str.

Najnovejše delo Branka Marušiča, monografska publikacija o dr. Karlu Lavriču, obravnava osebnost, ki ji je avtor svojčas namenil svojo prvo objavo v tisku in strokovni literaturi. Gre torej za posebno navezanost, ki so jo spodbudili – kot priznava sam avtor – tudi spomini na Lavriča iz družinske kronike. Ne moremo pa reči, da gre za obujanje neke stare tematike, saj se avtor strokovno vseskozi ukvarja z obdo-